afonydd cymru

gofalu am afonydd Cymru

Maniffesto

2025/26

Y commitmntiau sydd eu hangen gan y pleidiau gwleidyddol os yw afonydd Cymru i wella dan Lywodraeth Cymru nesaf.

Rhagymadrodd

Mae Afonydd Cymru (AC) yn elusen gofrestredig ac yn gorff ymbarél ar gyfer y chwe Ymddiriedolaeth Afonydd ranbarthol yng Nghymru. Uwchnod, ein cenhadaeth yw hyrwyddo a diogelu tri deg tri o afonydd Cymru, yn ogystal â'i nifer o lynnoedd a'i lonydd dŵr llai. Gyda dŵr glân ac amgylchedd iach, maent yn adnoddau gwerthfawr i bobl, pysgod ac amrywiaeth eang o rywogaethau eraill.

Yn wynebu llu o bwysau, mae cyflwr presennol afonydd Cymru yn peri pryder mawr. Maent yn dal i gael eu difetha gan lygredd o sawl ffynhonnell, gan rywogaethau goresgynnol, gordynnusi a chan effeithiau'r newid yn yr hinsawdd, i enwi ond ychydig o'r problemau.

Gyda un o bob chwech o rywogaethau mewn perygl o ddiflannu yng Nghymru, mae'r Senedd wedi datgan argyfwng natur. Ac, yn benodol o ran afonydd, mae poblogaethau o rywogaethau pysgod eiconig megis eog yr Iwerydd a sewin yn dirywio'n gyflym ac mewn perygl o ddiflannu'n gyfan gwbl.

Wrth inni nesáu at etholiad y Senedd yn 2026, rydym wedi amlinellu'r ymrwymiadau yr ydym yn credu sydd eu hangen gan bob plaid wleidyddol os yw afonydd Cymru i wella o dan Lywodraeth Cymru nesaf.

I wrthdroi'r duedd bresennol, sy'n peri cymaint o bryder, rydym yn annog pleidiau gwleidyddol i ymrwymo i'r canlynol…

1. Strategaeth gyffredinol glir i wella afonydd

Gyda rheoleiddiwr amgylcheddol unigol a strwythur cwmni dŵr ddim-er-elw, mae rheolaeth dŵr yng Nghymru eisoes yn wahanol iawn i Loegr. Dylai Llywodraeth Cymru newydd osod cyfeiriad strategol ar gyfer rheoli a rheoleiddio afonydd ac ar gyfer yr holl sectorau sy'n effeithio arnynt, gan gynnwys blaenoriaethau clir sy'n seiliedig ar dystiolaeth a datrysiadau tryloyw, hirdymor i sicrhau llesiant i'n cenedlaethau'r dyfodol.

Er mwyn cyflawni hyn, bydd angen i'r Llywodraeth nesaf:

- Ddefnyddio'r ailstrwythuro sydd ar ddod o reoleiddio cwmnïau dŵr yng Nghymru fel cyfle i sicrhau atebolrwydd clir, craffu cyhoeddus ar berfformiad, ac effaith gyfreithiol ar gyfer tanberfformio.
- Sicrhau bod y Swyddfa Llywodraethiant Amgylcheddol Cymru (OEGW), sydd i'w sefydlu'n fuan ac sydd wedi bod yn hwyedig ers amser, yn cael digon o adnoddau ac yn gwbl annibynnol, gyda'r un statws a phwerau â'i chymar yn Lloegr.
- Creu Cynllun Cenedlaethol ar gyfer Dŵr sy'n ystyried y galw dŵr hirdymor yng Nghymru i gefnogi ein poblogaeth, ein tai a'n diwydiant, ond sy'n sicrhau hefyd amddiffyniad a hadferiad hirdymor y cynefinoedd a'r rhywogaethau sy'n dibynnu arno. Rhaid cadw afonydd Cymru ar gyfer y cenedlaethau i ddod.

2. Cynllunio, rheoli a darparu ar lefel dalgylch

Mae gan bob afon yng Nghymru ei set ei hun o faterion a blaenoriaethau, ac mae rhai ohonynt yn unigryw. Felly, yn ychwanegol at strategaeth gyffredinol, mae model cynllunio a rheoli ar sail dalgylch sy'n effeithiol yn hanfodol i sicrhau gwelliannau.

Er mwyn cyflawni hyn, bydd angen i'r Llywodraeth nesaf:

- Sefydlu model rheoli afonydd sy'n glir ac yn gyson, gyda llywodraethu cadarn ond hefyd gyda hyblygrwydd i adnabod y gwahaniaethau rhwng pob afon.
- Creu polisïau rheoli dŵr sy'n rhoi blaenoriaeth i wydnwch hinsawdd a bioamrywiaeth hirdymor dros fuddugoliaethau tymor byr. Byddai hyn, ynghyd â strategaeth gyffredinol glir, yn cyflawni argymhellion Adolygiad Cunliffe, sydd angen eu gweithredu'n llawn.
- Datrys llywodraethu trawsffiniol ar gyfer afonydd Gwy, Hafren a Dyfrdwy.
- Cyflymu gwaith ymarferol ar y tir sy'n gwella cyflwr afonydd, gydag ymrwymiad i gyllid hirdymor.
- Mabwysiadu polisïau arloesol ar adfer afonydd, megis defnyddio datrysiadau Seiliedig ar Natur yn ehangach.
- Cyflwyno trwyddedu a chynllunio yn seiliedig ar risg i ddileu rhwystrau ac i gyflymu cyflwyno gwaith adfer.

3. Be tough on all polluters and make Wales the UK standard bearer for improving rivers

Cafodd y mudiad dros ddatganoli ei ysgogi gan y dymuniad i warchod hunaniaeth, diwylliant, iaith ac amgylchedd Cymru, yn ogystal ag i fynd i'r afael â heriau economaidd a chymdeithasol penodol sy'n unigryw i Gymru.

Mae ein hamgylchedd naturiol yn cynnig cyfle eithriadol i Lywodraeth newydd ddangos yr hyn y gall datganoli ei gyflawni. Er mwyn cyflawni hyn, bydd angen i'r Llywodraeth nesaf:

- Sicrhau bod Rheoliadau Rheoli Llygredd Amaethyddol yn cael eu cydymffurfio â hwy, ac, os nad ydynt, bod camau gorfodi priodol yn cael eu cymryd.
- Ehangu pwerau Llywodraeth Cymru o dan y Ddeddf Ddatganoli i ddarparu'r pwerau angenrheidiol i gyflawni gwelliannau i afonydd.
- Bod ar flaen y gad o ran ymchwil a thystiolaeth.
- Arwain drwy esiampl a chyfateb ein deddfwriaeth a'n polisïau â safonau byd-eang mewn meysydd megis iechyd pridd a chyfansoddion cemegol.
- Sicrhau bod Cyfoeth Naturiol Cymru yn cael digon o adnoddau i sicrhau gorfodaeth effeithiol o gyfreithiau amgylcheddol, a'u bod yn cael eu gweithredu'n gyfartal ar draws pob sector. Er gwaethaf y ffocws ar y diwydiant dŵr, y sector amaethyddol sydd â'r effaith fwyaf ar afonydd yng Nghymru.
- Rhoi mwy o offer gorfodi i Cyfoeth Naturiol Cymru, gan gynnwys y pŵer i roi dirwyon ar-y-fan ac i ddefnyddio sancsiynau sifil.
- Datrys strwythur Trysorlys y DU fel bod dirwyon a roddir yng Nghymru yn gallu cael eu gwario yng Nghymru.